

Rudolf Černý

Kritické dílo

Texty z let 1928–1970

CHERM

Praha 2020

Obsah

Básnické deníky	11
Slovo jako prostředek a cíl	15
Barokní moderna	20
Jakub Deml: <i>Zapomenuté světlo</i>	25
Kapitola z behavioristické estetiky	27
Ronald Fangen: <i>Souboj</i>	32
William Faulkner: <i>Svatyně</i>	33
Johan Fabricius: <i>Tanec kolem šibenice</i>	35
Fikce přehodnocením skutečnosti u E. Hostovského ...	38
Nevydám svého života tvému povyku... ..	47
Máchovský sborník surrealistů	52
Knihy o kontinuitě básnického díla	59
O románech Karla Poláčka	66
Málomluvný básník	72
Dolores Vieserová: <i>Zpěváček</i>	79
Román o mládí a rodném kraji	81
O prostoru Demlova díla	84
Umění Otty Stritzka a Marie Florianové	88
Básník a filosof F. X. Š.	91
Vavřínek Vodička O. S. B.: <i>Chesterton čili filosofie zdravého rozumu</i>	101
Osvěta na rozpacích	103
Karel Kapoun: <i>Potmě</i>	109
Nad Křelinovými <i>Klíči království</i>	110
Machiavelské studie	115
Z letošní filosofické úrody	120
Prokop Toman: <i>Kouzelník barev Jan Vermeer z Delftu</i>	127
Skica o poznání v umění	129
Clifford Dowdey: <i>Odtroubeno</i>	137

© Rudolf Černý – dědicové, 2020

Illustrations © Jana Majcherová, 2020

Editor and commentary © Ladislav Soldán, 2020

© Cherm, 2020

ISBN 978-80-86370-72-9

O dvou chválách chudoby	139
Johannes Kirschweg: <i>Lev v jizbě</i>	141
Na stránce o třech knížkách	144
Divadlo a život	146
August Scholtis: <i>Železářny</i>	152
Umění a estetika	154
Karel Dvořáček: <i>Cesta k tichému domu</i>	163
Paula Groggerová: <i>Brána na Grimmingu</i>	165
Obtíže čisté epičnosti	167
Romány o životě	175
Ladislav Ptáček: <i>V klopě růži</i>	183
Umění ve službách pokroku	185
O oblasti umění	193
Ludmila Hořká: <i>Doma</i>	206
Jaroslav Marcha: <i>Bouda pod Těšankou</i>	208
Poezie a propaganda	210
Vladimír Pazourek: <i>Ústup z hranice</i>	214
Jan Čep: <i>Polní tráva</i>	216
Cesta literatury k lidu	218
Ke sjezdu Syndikátu českých spisovatelů	220
O nejvyšší zákon	223
František Bíbus: <i>Jde za námi věrolomník</i>	231
Čepovy <i>Rozptýlené paprsky</i>	233
Osudy hrdinů	237
Nebezpečí jednotné školy a jubileum Svazků	245
Ke knížce o francouzském moralistovi	248
Umění v moderní společnosti	251
Kritický měsíčník a Jakub Deml	259
Karel Dvořáček: <i>Živ buď, neumírej</i>	261
Glosa o životě, kultuře a škole	263

Co je personalismus	269
Mluví Albert Vyskočil	272
Která řeč je nejkrásnější?	275
Kritik Rudolf Černý (Ediční doslov Ladislava Soldána)	281
Redakční poznámka	289
Jmenný rejstřík	290

BÁSNICKÉ DENÍKY

Pro větší počet svých knih užil Jakub Deml deníkové formy. Tyto knihy obsahují dopisy, poznámky, sentence, skici a věci, jež svým přímým obsahem mají vztah hlavně k autorovi. Záhy však čtenář pozná, že tyto knihy ani v tom posledním nejsou psány k jeho informování co do událostí. Znak, jež by naváděly, že tyto knihy jsou ad usum delphini, jsou uváděny na pravou cestu upozorněním (v knize *Pro budoucí poutníky a poutnice*): „Čtenáři můj, nedejž se ničím mýliti, ani formou, ani obsahem, ani časovými a místními údaji, ani rodnými a křestními jmény osob – na těchto a takových věcech, jsi-li slušný, jemný a spravedlivý, pranic tobě nezáleží! Ba, jsem ještě upřímnější upozorňuje tě, že většina těchto a takových věcí v mé knize vůbec se tě netýká a je pro tebe neužitečna.“

Dopisové formy užil Jakub Deml ze snahy, aby byl co nejprostším. Dopis a poznámka do deníku je plněním vlastní a primární funkce psaného slova: zpravit čtenáře. Psaní je zrozeno z důležitosti věci a očekávání adresáta. Poznámka do deníku je vlastně dopisem, adresovaným autorovi do budoucnosti. Je-li autor upřímný, není dopis ani poznámka do deníku konstrukcí. Není proč, již v zájmu jasnosti a pravdivosti, být záludný na přítele neb na sebe budoucího. – Zdánlivě expresionistický ráz dopisů je následek toho, že slovo a věta je elementárním výrazem, reflexem na náhlý tlak zájmu, či přímé účasti u vědomí, že slovo oživne, až přijde do příbuzné a známé sféry, kde najde okolí svého určení, příbuzné svému rodnému místu, kde najde svůj význam. Slovo má svou očekávající Penelopu, jako mělo svou Iliadu.

Poměr mezi autorem dopisu a jeho čtenářem nepodobá se nijak vztahu umělce a knížete z času renesance. Pokud

tvorí umělec jen pro knížete a s tím vědomím, nečiní to z lásky. Stejně kníže nechává stranou osobu umělcovu, když chtěje se bavit a odpočinouti si po útrapách vladařských, přijímá od něho dílo, jež má odvésti od života, má zájem o autora pouze letmý, ponechávaje otázku geneze díla literární či jiné historii. Kníže soudí přirozeně dílo zákony svými. Předsuděk jeho prestiže brání mu uznat věci v uměleckém díle, jež by, plod cizí individuality, ohrozily snad rovnováhu jeho říše (Stát – to jsem já). Co pojí tyto dva lidi? Pro knížete byla spousta věcí v díle zbytečných, nebyly-li již pro umělce nebezpečnými. Noli ME tangere (me – *maiestatem meam*). Kořeny jejich soužití jsou velmi patrné: zůstávají z jejich vlastní vůle mělko pod zemí.

Dílo má moc, aby způsobilo duševní sejítí se umělce s přijímajícím, leč kníže nedbá, zmýlen formou i obsahem, a cesty k vyřešení poměru mezi jednotlivci vedou na pole hospodářské, politické a mnoho jiných, kde se pracuje, racionalisticky hospodaří na kompromisech na základě střetnutí vzájemných egoismů. Na základ bere se úcta k obrazům model. I rozvine se takováto situace: Jsem tvým přítelem, leč peněz ti nepůjčím, vzhledem k svým zkušenostem. Záležít mi příliš na našem přátelství. – Shoda mezi lidmi se vybuduje mostem z prachu navátého z polí hospodářských, stmeleného dobrou vůlí: (proč bych se namáhal, abych tě zabil, když mi zrovna neškodíš), a vlastní propast rozdílnosti ne „mezi lidmi“, ale mezi člověkem a člověkem, je ukryta v temnotě pýchy, ďábelsky odolné proti božimu slunci lásky.

V pýše není jiné radosti než samolibost: Jen v radosti milionů se budete radovati.

Organizovaná příprava ke shodě mezi lidmi nepočítá s tím, čím se liší člověk od člověka (Jaképak subjektivní hodnoty!), ale s tvorem, o němž se právem toliko předpokládá, že se vyvinul z opic, aby se ubohým lidským rozumem porozumělo Mysteriu života. Jakýpak dualismus duše a těla? (Tělo a duše jedno jest, proto počítáme jen s prvním.) Vždyť takový dualismus odporuje našemu předpokladu.

Aplikace všech takovýchto teorií nevysvětlí tajemství příbuznosti či přízně mezi člověkem a člověkem. Nevysvětlí

toho, co se rozvlní dechem blízkého slova od milovaných milujících, či vpravdě přijatého slova básníkovy. A přece toto tajemství není nic, co by bylo mimo člověka. Toto rozechvění je dílem probuzených základních vlastností člověka, jež sociologie slepě přechází řkouc, že člověk je tvorem společenským, a počítá nadál jen s lidmi, jako básník z pýchy.

Proti básníku z pýchy, jehož srdce zůstává studeným, když podává ruku se svým slovem čtenáři, stojí básník z milosrdenství, z lásky. Nedává čtenáři jen přímo slovem sdělitelnou stránku své bytosti, jen to, co mu přebývá: „Babička si hned první hodinu srdce svých vnoučátek *zcela* osvojila, avšak se jinak hned také *všecka* vzdala.“ – Básníkovu činnost lze těžko zařadit do prací za ustádněním lidstva, protože sám nemá intencí být člověkem státotvorným. Nehlásá, nedává na pováženou danajského daru rady. Nic mu není cizejšího, než anticipovat vývoj, kteroužto úlohu mu dávají vypracovat mnozí profesori.

Není nic výmluvnějšího nad toto: „Sám k sobě mluvím.“ Námitka: Proč to píšeš? „Z milosrdenství?“ Cože? „Pro nic.“

Vpravdě je slovo básníkovy darem, jímž dává básník své nejcennější. Čím je slovo upřímnější, tj. lidštější, čím více dává básník sama sebe, tím je dar cennější. Básník z pýchy je básník fikce; ten slouží věrně a udatně zákonům knížete, odváděje ho od života. Básník z lásky píše jen to, co se mu skutečně stalo, přináší zprávy o všech vítězstvích i porážkách. Zdráhání, jímž je jeho dar doprovázen, není způsobeno tak ohledem na lidi, tj. příslovím o perlách, jako slovy Písma, že budeme souzeni z každého slova marného. K podání fikce není třeba vědomí plné zodpovědnosti, fikce je zodpovědná jen co do formy. Jest však rozdíl, umřítí jako gladiátor k obveselení cirku a umřítí jako mučedník. Gladiátor kráčí arénou sebevědomě, u vědomí toho, že nemá, co by jiného ztratil, leč to, co už dal v sázku dávno a oč už dávno mohl přijít. Mučedníka však jen víra přesvědčuje o tom, že jeho oběť nebude marna a že on sám je hoden obětovat se. Stav mučednictví básníkovy je pramenem všech nejistot, jichž zakouší. Mnoho-li schází, aby jeho řeč byla považována za bláznovství nebo za špatnost? Nemusí to být

SLOVO JAKO PROSTŘEDEK A CÍL

ani z přílišného štěstí mluvícího; ona slova může vyvolávat nesmírné neštěstí a smutek. A žádat člověka, aby poznal, že to nejsou slova ani nerozumná ani hříšná, nýbrž snad jen ubohá, jako poslíčkové přicházející do cizí země před cizí krále, když jejich řeč je jiná, než řeč té země, i když nářečí je stejné? Tož žádat člověka, žádat dechu božího: „Nechci člověka, nemohu ho chtít, nezasluhuji ho a nikdy si ho nezasloužím, ale plášť chci, pláště potřebuji, aspoň půlku pláště, ó svatý Martine!“ Odtud plyne, z této úzkosti smysl opakovaných slov Demlových. Čtenáři můj, nedejž se ničím mýliti.

Darované slovo je slovo obohacené zápasem básníka o dosažení nejhlubší hloubky. „Prorážeti dno reality, aby jím bylo vidět ve světlo věčné. Toť vše – všechny moje umělecké teorie lze říci jednou větou: Mlčeti o zármutku a mluvíti o radosti.“ Slovo není než symbolem objeveného tajemství. Je to dílo smyslů bdělých ve bdění.

Slovo básníka z lásky neobrací se k lidem, obrací se ke člověku, jsouc podobno slovu Písma: „Tvrším dokonce, že Písmo prorokuje každého z nás způsobem zvláštním, přesným. Když se to objeví, div neumřeme láskou“ (L. Bloy). Tato poslední slova Bloyova plynou z oživení Božího slova v člověku. Slovo básníkovo počítá s člověkem osamoceným, jednotlivým, bez ohledu na okolí, stejně jako mravnost: Člověk je mravně odpovědný za své činy a myšlenky, i kdyby byl na světě sám. –

Demlovy knihy deníkové formy bývají nazývány jen deníky a podle nich bývá souzeno na Demla jako na žáka Léona Bloye. Bloy sledoval svými deníky patrný účel: vydat svědectví své době. Tyto Demlovy deníky nejsou žádnou *Dichtung und Wahrheit*. Jsou deníky potud, pokud jsou jimi do jisté míry *Flaubertovy Zápisky*.

(1928)¹

¹ *Tvar* 2, 1928, s. 291–294.

Není-li jediná, tedy jedna z funkcí umění je v jeho schopnosti obohacovat život člověka životem jistých věcí, které pro nedostatek jiného jména a snad i trochu úmyslně nazveme prokletým jménem „ideje“, což pro nás znamená vše, co je podmíněno i předmětem uměleckého snažení, ať je to nápad, myšlenka, sen, motiv, vše, co tvoří stav umělcův s eruptivní tendencí a ať je to k vnějšmu životu v jakémkoli poměru.

Umělecké úsilí je ve snaze zachytit tento stav, zachytit a uchovat ideu v takovém útvaru, aby byla schopna reprodukce, regenerace a dalšího života, a to nejen u autora, ale snad i u jiných lidí, neboť idea je mostem mezi lidskými osudy. Umění je i bojem proti pomíjejícímu, proti ničivé moci času a skutečnosti, kterou čas vytváří, zachycuje prchající sen a obraz a dává mu žít. Poezie vtešává okamžik v kámen slova.

Slovo jakožto umělecký výraz působí rezonanci adekvátní určitému vidění, tomu, co je za slovem u básníka.

Báseň není vzorem logické a programové práce a operace se slovy tak, aby motiv byl abstraktním programem a slovo nástrojem k jeho vyjádření. Slovo je činně účastno uměleckého procesu. Už idea je dána několika pevnými pilíři slov. „Nalézt rým, toť stvořit báseň.“

Idea žije pak svým vlastním životem, jenž utváří znovu i základní, původní slovní výraz. Konečný tvar verše je pak stálý, je založen na zákonech, jimiž v procesu geneze byl srovnán onen, řekněme, slovní materiál.

V básni značí každé slovo bitvu a každý verš vítězství, neboť slovo má schopnost působit všemi směry a idea pracuje ve slově; slovo vyvolá něco jiného, je-li proneseno samostatně či v sousedství jiného. Pronesu-li různá jména